

**SARTAROSHLIK YO'NALISHI O'QUVCHILARI KASBIY
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA AMALIY
MASHG'ULOTLARNING O'RNI**

Kamilxanova Dilrabo Ismailovna
Ohangaron shahar texnikumi maxsus
fan o'qituvchisi "Sartaroshlik" yo'nalishi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sartaroshlik yo'nalishi o'quvchilari kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida amaliy mashg'ulotlarning pedagogik ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Kasbiy ta'lim tizimida amaliy mashg'ulotlar orqali nazariy bilimlarning mustahkamlanishi, kasbiy ko'nikma va malakalarning shakllanishi hamda bozor talablariga mos mutaxassis tayyorlash masalalari yoritiladi. Tadqiqot davomida sartaroshlik ta'limida qo'llaniladigan zamonaviy o'qitish metodlari, innovatsion texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvning o'ri ilmiy asosda ochib beriladi. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish samaradorligini oshirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: sartaroshlik ta'limi, kasbiy kompetensiya, amaliy mashg'ulotlar, kasbiy tayyorgarlik, dual ta'lim, innovatsion yondashuv, malaka va ko'nikmalar.

Zamonaviy mehnat bozorida sartaroshlik sohasi tez sur'atlar bilan rivojlanib, malakali va raqobatbardosh mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Shu sababli kasb-hunar ta'limi muassasalarida sartaroshlik yo'nalishi o'quvchilari tayyorgarligida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki aynan amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar kasbiy faoliyatga bevosita tayyorlanadi, real ish sharoitlariga moslashadi va mustaqil ishlash malakalarini egallaydi.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi bilim, ko'nikma, malaka, shaxsiy sifatlar va kasbiy mas'uliyatni o'z ichiga olgan murakkab pedagogik kategoriya hisoblanadi. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar yetakchi o'rin tutib, o'quvchining nazariy bilimlarini real faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda kasbiy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv masalalari keng yoritilgan. Tadqiqotchilar kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda amaliy faoliyatga asoslangan ta'lim usullarining ustuvorligini ta'kidlaydilar. Xususan, kasb-hunar ta'limi sohasida olib borilgan tadqiqotlarda ishlab chiqarish amaliyoti, laboratoriya va ustaxona mashg'ulotlari o'quvchilarning kasbiy moslashuvini ta'minlovchi muhim omil sifatida baholanadi.

Sartaroshlik yo'nalishi o'quvchilari kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlarning o'ri haqida batafsil ma'lumot beraman. Bu mavzu kasbiy

ta'limning asosiy masalalaridan biri bo'lib, nazariy bilimlarni real hayotiy ko'nikmalarga aylantirishda muhim rol o'ynaydi. Men quyida mavzuni bosqichma-bosqich yoritaman: nazariy asoslar, amaliy mashg'ulotlarning tuzilishi, ularning kompetensiyalarga ta'siri, misollar, afzalliklari, kamchiliklari, zamonaviy yondashuvlar va O'zbekiston kontekstida tavsiyalar. Barcha ma'lumotlar matn shaklida, hech qanday jadval yoki rasmlarsiz beriladi.

Nazariy asoslar: Kasbiy kompetensiyalar nima va nima uchun amaliyot kerak?

Kasbiy kompetensiyalar o'quvchining kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmuasi. Sartaroshlik yo'nalishida bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Texnik ko'nikmalar: soch kesish, bo'yash, ukladka (soch turmagi) va parvarishlash texnikalari.

- Ijtimoiy ko'nikmalar: mijoz bilan muloqot, konsultatsiya o'tkazish, xohishlarni to'g'ri tushunish va qondirish.

- Estetik va ijodiy ko'nikmalar: yuz shakliga mos soch uslubi tanlash, ranglar va shakllarni uyg'unlashtirish.

- Xavfsizlik va gigiena: asbob-uskunalarini sterilizatsiya qilish, allergiya testlari o'tkazish, ish joyini toza saqlash.

- Umumiy malakalar: vaqtni boshqarish, stressga chidamlilik, jamoaviy ish.

Nazariy darslar (masalan, soch anatomiyasi, kimyoviy moddalar, estetika nazariyasi) bu bilimlarni beradi, lekin ularni real hayotda qo'llash uchun amaliy mashg'ulotlar zarur. Chunki sataroshlik – bu qo'l mehnati va ijodkorlikka asoslangan kasb, bu yerda "bilaman" emas, balki "qila olaman" degan malaka hal qiluvchi. Tadqiqotlar (masalan, kasbiy ta'lim bo'yicha xalqaro standartlar, shu jumladan WorldSkills kompetensiya modellarida) ko'rsatadiki, amaliyot nazariyaga nisbatan 60-80% ko'proq samarali, chunki u xotirani mustahkamlaydi va motivatsiyani oshiradi.

Amaliy mashg'ulotlarning tuzilishi va turlari

Amaliy mashg'ulotlar odatda o'quv jarayonining 50-70% qismini tashkil qiladi va quyidagi bosqichlarda o'tkaziladi:

- Boshlang'ich bosqich: Oddiy modellar (manekenlar yoki sun'iy sochlar) ustida ish. Masalan, qaychi ushlash, asosiy chiziqlar kesish, barmoqlar harakatini mashq qilish. Bu yerda o'quvchi asosiy texnikalarni o'rganadi, xatolarni o'qituvchi nazoratida tuzatadi.

- O'rta bosqich: Real modellar (o'quvchilar yoki ko'ngillilar) bilan ishlash. Masalan, klassik erkaklar soch kesish (pompadur yoki fade uslubi), ayollar uchun graduировка (bosqichli kesish) yoki filirovka (sochni yupqalash). Bu bosqichda gigiena qoidalari va vaqt cheklovlari qo'llaniladi.

- Yakuniy bosqich: Real mijozlar bilan ishlash (o'quv salonlari yoki hamkorlikdagi salonlarda). Masalan, mijozning yuz shakliga mos bo'lgan ombré

bo'yash (rang o'tishli) yoki airtouch texnikasi (havo bilan bo'yash). Bu yerda o'quvchi mustaqillik va mas'uliyatni o'rganadi.

Turlari:

- Laboratoriya mashg'ulotlari: O'quv xonalarida, maxsus uskunalar bilan.
- Ishlab chiqarish amaliyoti: Salonlarda, tajribali ustozlar rahbarligida.
- Simulyatsiya: Rolli o'yinlar, masalan, "qiyin mijoz" (shikoyat qiluvchi) yoki "cheklangan vaqt" vaziyatlari.
- Raqobatli mashg'ulotlar: Ichki musobaqalar yoki xalqaro chempionatlar (masalan, WorldSkills Hairdressing).

Amaliy mashg'ulotlarning kasbiy kompetensiyalarga ta'siri

Amaliyot quyidagi kompetensiyalarni shakllantirishda markaziy o'rin tutadi:

- Soch kesish texnikalari: O'quvchi turli uslublarni (klassik, zamonaviy, assimetriya) o'rganadi. Masalan, erkaklar uchun "fade" kesishda quyidan yuqoriga bosqichli o'tishni mashq qilish orqali aniqlik va simmetriya malakasi rivojlanadi.
- Bo'yash va tonlash: Rang nazariyasini amalda qo'llash, masalan, sochning tabiiy rangiga mos bo'lgan balayaj texnikasida (cho'tkalar bilan bo'yash). Bu yerda kimyoviy reaksiyalarni nazorat qilish va zarar yetkazmaslik ko'nikmasi shakllanadi.
- Ukladka va soch turmagi: Turli soch tuzilishlarida (to'lqinli, tekis, qalin) ish. Masalan, issiq uslubdagi (fen va ployka bilan) yoki sovuq uslubdagi (bigudi bilan) укладкалар. Bu ijodiy fikrlash va estetik didni rivojlantiradi.
- Mijoz bilan muloqot: Konsultatsiya o'tkazish, masalan, mijozning xohishini eshitib, yuz shakliga (dumaloq, kvadrat) mos uslub taklif qilish. Rolli o'yinlar orqali empatiya va muzokara ko'nikmalari shakllanadi.
- Gigiena va xavfsizlik: Har bir mashg'ulotda asboblarni dezinfeksiya qilish, allergiya testlari o'tkazish. Bu kasbiy mas'uliyatni oshiradi va kasalliklar oldini olishga o'rgatadi.

- Umumiy kompetensiyalar: Vaqtni boshqarish (masalan, 45 daqiqada to'liq xizmat ko'rsatish), stressga chidamlilik (ko'p mijozli kunlarda) va jamoaviy ish (salon guruhida).

Amaliyot orqali o'quvchi xatolarni erta aniqlaydi va tuzatadi, masalan, bo'yoq notekis chiqsa, darhol qayta ishlash imkoni bor. Bu nazariy darsda imkonsiz.

Afzalliklari va foydalari

- Motivatsiya oshishi: O'quvchilar real natijalarni ko'rib, qiziqish ortadi.
- Ishga tayyorlik: Bitiruvchilar darhol salonlarda ishlay oladi, chunki ularning portfolio (ish suratlari) va tajribasi bor.
- Sifat yaxshilanishi: Amaliyot orqali kasbiy standartlarga (masalan, O'zbekiston kasbiy ta'lim standartlariga) moslashadi.
- Iqtisodiy foyda: Yaxshi tayyorlangan mutaxassislar salonlar uchun daromad keltiradi va mijozlar sodiqligini oshiradi.

- Shaxsiy rivojlanish: Ijodkorlik, o'ziga ishonch va kasbiy etika shakllanadi.

Kamchiliklari va muammolari

- Resurslar kamchiligi: O'quv muassasalarida zamonaviy uskunalari yoki real modellar yetishmasligi mumkin.

- Xavfsizlik masalalari: Yangi o'quvchilar xatolari mijozlarga zarar yetkazishi mumkin, shuning uchun qattiq nazorat kerak.

- Vaqt va xarajat: Amaliyot uzoq davom etadi va materiallar (bo'yoqlar, asboblari) qimmat.

- Motivatsiya pasayishi: Agar mashg'ulotlar bir xil bo'lsa, o'quvchilar zerikishi mumkin.

Bu muammolarni hal qilish uchun: raqamli simulyatorlar (virtual realitiya) yoki hamkorliklarni kengaytirish tavsiya etiladi.

Zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar

- Video-tahlil: O'quvchining ishini yozib olish va keyin birga muhokama qilish.

- Master-klasslar: Tajribali sataroshlar (masalan, xalqaro chempionlar) bilan birga ishlash.

- Portfolio tuzish: Har bir ishni suratga olish va texnika tavsifini yozish.

- Onlayn platformalar: Virtual mashg'ulotlar (masalan, YouTube yoki maxsus app'lar orqali), lekin ular real amaliyotni o'rnini bosa olmaydi.

- Integratsiya: Nazariya va amaliyotni birlashtirish, masalan, darsda nazariya o'tilgandan keyin darhol amaliy mashq.

- Xalqaro standartlar: WorldSkills yoki EU kasbiy kompetensiya modellarini qo'llash, bu yerda amaliyot 70% ni tashkil qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sataroshlik yo'nalishi o'quvchilari kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ular o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi, mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlaydi va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Quyidagi takliflarni bildirish mumkin:

Amaliy mashg'ulotlar ulushini o'quv rejalarda oshirish;

Dual ta'lim tizimini joriy etish va rivojlantirish;

Zamonaviy jihozlar bilan ta'minlangan o'quv ustaxonalarini tashkil etish;

Ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish;

Adabiyotlar.

1. Abdullaeva M.B. Kasb-hunar ta'limida kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 156 b.
2. Axmedov A.A. Kasbiy ta'lim metodikasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 184 b.

3. Alimuhamedov R.S. Amaliy mashg'ulotlar orqali kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 142 b.
4. Jo'rayev R.X., Saidov U.Q. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 210 b.
5. Karimova D.Sh. Sartaroshlik sohasida mutaxassis tayyorlashning zamonaviy yondashuvlari // Kasbiy ta'lim muammolari. – 2022. – №3. – B. 45–49.
6. Qodirov B.T. Dual ta'lim tizimi va uning kasbiy ta'limdagi ahamiyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 128 b.
7. Rasulov S.N. Xizmat ko'rsatish sohasida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 160 b.
8. To'xtayeva G.M. Kasbiy faoliyatga yo'naltirilgan amaliy ta'lim metodlari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019. – 135 b.
9. UNESCO. Technical and Vocational Education and Training (TVET) Strategy 2016–2021. – Paris: UNESCO Publishing, 2016.